

Muntpunt: Cultuurparticipatie kansengroepen binnen een 'open huis'

Cecile Van Humbeeck

Veel mensen vinden de weg nog steeds niet naar de openbare bibliotheek. Gebruikersonderzoeken tonen lage benutting door kansengroepen aan. Deze tendens geldt niet alleen voor openbare bibliotheken, maar ook voor algemene cultuurparticipatie. In dit artikel wordt verslag uitgebracht van de manier waarop de Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek (HOB), hierna Bib Muntpunt genoemd en Onthaal en Promotie Brussel (OPB) te werk zijn gegaan om de participatiedrempels te slopen en zo de basis te vormen voor Muntpunt als 'open huis'.

Foto: Poëzieworkshop met Brusselleer 2012.

Het beleidsplan 'Bib Muntpunt 2011-2015' bevat heel wat bouwstenen voor een 'open huis'. Het is een onderdeel van het beleidsontwerpplan 'Lokaal Cultuurbeleid van de Vlaamse Gemeenschapscommissie' en zal grotendeels uitgevoerd worden door Muntpunt. In dit beleidsplan wordt Bib Muntpunt als volgt gedefinieerd:

"BIB Muntpunt is een grootstedelijk kennis- en informatiecentrum, evenals een ontmoetingsplaats van mensen en culturen. Bovendien wil Bib Muntpunt een vrije en drempelloze toegang tot informatie en cultuur waarborgen, de cultuur- en kennisparticipatie stimuleren, het levenslang leren ondersteunen en het gemeenschapsleven versterken."

In de beleidsdoelstellingen 2011-2015 wordt expliciet

beschreven dat Bib Muntpunt een open huis is voor iedereen en dat de openbare bibliotheek een plek is om cultuurparticipatie te bevorderen. Kortom, na het lezen van deze teksten kunnen we duidelijk stellen dat hier de formele basis is gelegd om van Muntpunt een 'open huis' te maken.

In wat hierna volgt, willen we de aanzetten tot een 'open huis' toelichten. Aanvankelijk ging het initiatief uit van de HOB. Later, dit is naarmate de fusie van HOB en OPB concreter gestalte kreeg, werd het 'open huis'-concept samen gedragen. Met 'open huis' bedoelen we een organisatie zonder fysieke of mentale belemmeringen waarin iedereen volwaardig kan participeren. Om deze idealen te realiseren zijn we begonnen

met het in kaart brengen van de interne organisatiedrempels. Deze hindernissen zullen waarschijnlijk niet allemaal even sterk aanvoeld worden. Precies daarom willen we de drempels checken bij diverse soorten kansengroepen.

CULTUURPARTICIPATIE DOOR KANSENGROEPEN?

Met kansengroepen bedoelen we personen voor wie cultuurparticipatie geen evidentie is. Vooral ouderen, laaggeschoolden, allochtonen en personen uit de laagste inkomenscategorie nemen weinig deel aan sportieve en culturele activiteiten en aan het verenigingsleven. Uit bovenstaande omschrijving blijkt dat kansengroepen een zeer divers en flexibel geheel vormen. Wat onder deze groepen verstaan wordt, hangt af van het gehanteerde perspectief van waaruit deze in ogenschouw worden genomen. Dit amorfe karakter maakt dat

kansengroepen niet globaal benaderd kunnen worden. Het maken van een keuze drong zich op en Bib Muntpunt heeft zich toegespitst op mensen in armoede. We zijn daarbij uitgegaan van het idee dat datgene wat men doet voor de meest kansarmen, ten goede komt aan iedereen.

Waarom nemen kansengroepen, in casu personen in armoede, weinig deel aan cultuur? Om daar als organisatie op te kunnen anticiperen is kennis van de drempels noodzakelijk. Wordt cultuurparticipatie van mensen in armoede belemmerd door de hoge kostprijs van culturele evenementen? Op Vlaams beleidsniveau is men hard aan het werk om oplossingen voor het tarief te zoeken. Momenteel lopen er proefprojecten in Antwerpen, de A-kaart, en Aalst, de kanspas. De uiteindelijke bedoeling hiervan is het creëren van een Vlaamse vrijetijdspas zodat cultuur financieel toegankelijker wordt.

Nochtans blijkt dat pogingen om een gereduceerd cultuurtarief in te voeren niet altijd de verhoopte resultaten opleveren. Is dit te wijten aan een gebrek aan kennis van de financiële tegemoetkomingen waarvan men kan genieten? Moeten er te veel formaliteiten vervuld worden? Is er vrees voor stigmatisatie? Meer en meer komt men tot de slotsom dat prijsfaciliteiten op zich niet genoeg zijn om kansengroepen over de drempel heen te helpen. Het financiële aspect is blijkbaar slechts één van de belemmeringen voor cultuurparticipatie.

openbare bibliotheken. De cruciale doelstelling is deze participatie ook door te trekken naar moeilijk bereikbare doelgroepen.

Is Bib Muntpunt klaar om te werken met kansengroepen, en meer specifiek met mensen in armoede? Dit vraagt enerzijds een interne analyse van haar werking en anderzijds een bezinning over welke drempels kansengroepen ervaren om cultureel te participeren. We beperken ons tot een analyse van de interne organisatiedrempels. Dit levert uiteindelijk geen totaalbeeld

“ALS MEN DE HANDEN VOL HEEFT AAN HET VOORZIEN IN DE PRIMAIRE LEVENSBEOEFTEN, IS CULTUUR WEL HET LAATSTE WAAR MEN BEHOEFTE AAN HEEFT.”

MUNTPUNT: EEN 'OPEN HUIS'

Muntpunt is een gezamenlijk initiatief van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Deze samenwerking heeft tot doel de zichtbaarheid en de herkenbaarheid van de Vlaamse Gemeenschap in Brussel te vergroten. Het is een plek voor informatie en ontmoeting en stimuleert een actieve deelname aan en beleving van Brussel. Muntpunt wil een ontmoetingsplaats zijn voor mensen en culturen; een fysiek en virtueel loket organiseren; een grootstedelijke openbare bibliotheek uitbouwen; communiceren over en promoten van producten van Brusselse Nederlandstalige organisaties; een aanbod voor specifieke doelgroepen realiseren; een platform zijn van en voor netwerken van Muntpuntstakeholders met vertakkingen naar lokale actoren. Er wordt een bijzondere aandacht gelegd op doelgroepen zoals kinderen, jongeren en kansengroepen. De twee kernwaarden in deze zijn 'open' en 'bekwaam'. 'Open' wordt als volgt omschreven: 7/7 en 24/24, ontmoeten, voor iedereen, laagdrempelig en respectvol.

WELKE ROL KAN BIB MUNTPUNT SPELEN VOOR KANSENGROEPEN?

Bibliotheken hebben inzake culturele participatie een belangrijke opdracht te vervullen. De participatiegedachte stoelt op het idee dat een openbare bibliotheek een educatieve, informatieve, gemeenschapsvormende en culturele functie heeft voor alle bevolkingsgroepen. Zoals hierboven beschreven staat, worden die opdrachten momenteel slechts fragmentarisch vervuld, aangezien niet iedereen zich aangesproken voelt door het aanbod van

op, maar is slechts het begin van een intensieve werking op zeer lange termijn, zowel intern als extern.

Om de culturele participatiedrempels van mensen in armoede te leren kennen, volgden we een opleiding. Deze vorming was uniek omdat ook mensen in armoede aan de sessies deelnamen en met cultuur aanbieders uit zeer diverse hoeken een dialoog aangingen. Alle partijen waren het erover eens dat cultuur voor iedereen een belangrijke persoonlijke vrijking kan betekenen en dat cultuurbeleving sterk verbonden

© Muntpunt.

is met helemaal jezelf kunnen zijn.

DREMPELS BIJ MENSEN IN ARMOEDE

Cultuur is voor mensen in geldnood dikwijls een grote onbekende en wordt door hen gelinkt aan hogere leefwerelden. Voor dit aanvoelen is de diffuse inhoud van het cultuurbegrip deels verantwoordelijk. Dekt het begrip enkel cultuur met een grote C of kan cultuurbeleving ook gevonden worden in populaire cultuur? Is cultuur misschien net een kruisbestuiving van beide invullingen? Als er 'culturele goesting' zou bestaan, dan

is dit meestal een geïsoleerd gevoel en niet het gevoel van de hele groep.

Ook de persoonlijke levenssituatie van mensen in armoede nodigt niet uit om aan cultuur te doen. 'Leven in armoede' is meer dan een voltijdse bezigheid. Als men de handen vol heeft aan het voorzien in de primaire levensbehoeften, is cultuur wel het laatste waar men behoefte aan heeft.

Om al deze redenen wordt culturele informatie niet opgemerkt door mensen in geldnood. Het is ook niet evident om je weg te vinden

in de overvloed van culturele berichtgeving. Een bijkomende drempel is het niet weten hoe zich te gedragen in culturele situaties. Dit vereist een kennis van gedragspatronen en rollen van de culturele etiquette. Het is dan ook niet verwonderlijk dat geld niet zomaar aan cultuur wordt besteed. In dit kader worden pogingen ondernomen om curatief op te treden, zoals hierboven reeds staat vermeld. De behoefte aan een eenvormig en transparant prijzenbeleid dringt zich op. Maar ook met doorzichtige prijzen willen mensen in armoede niet voor verrassingen staan. Cultuur kost meer dan het toegangsticket alleen. Men moet ook in het cultuurhuis en weer terug naar huis geraken. Bovendien moet soms ook een oppas voorzien worden.

Enkele relevante uitspraken uit Wij blijven niet in de kou staan: mensen in armoede genieten van cultuur, sport en vrije tijd.

"Ge ziet dan mensen die naar de kapper geweest zijn, mensen die allemaal zijn opgemaakt. Pas op, gij zijt ook gewassen en proper, maar ik voel me anders dan de anderen. Dan de mensen die daar zijn." (p. 11)

"Ik heb nog niet zo lang gelezen leren lezen. Daar ben ik fier op. Toch is het moeilijk om de cultuurkrant te lezen: de letters zijn klein en een tekst is nog moeilijker te lezen als die op een foto wordt afgedrukt." (p. 21)

"Ik heb vroeger nooit de financiële mogelijkheid gehad om naar cultuur te gaan." (p. 27)

"Soms is het wel moeilijk voor

mensen om buiten te komen, als je echt helemaal in de put zit of zo veel problemen hebt." (p. 29)

Kortom, cultuurparticipatie door mensen in armoede wordt belet door een complex kluwen van gevoelens, kennis en vaardigheden. De structurele kloof tot cultuurparticipatie is nog zeer groot. Naast het financiële aspect is vooral leesbare en begrijpelijke communicatie, die veel praktische informatie bevat, belangrijk. Zo moet de inhoud van het evenement, de bereikbaarheid van de locatie, de duur van het stuk/optreden/bezoek en de mogelijke pauzes gegeven worden. Mensen moeten bovendien weten of ze vooraf moeten reserveren en moeten het verschil kennen tussen de diverse tarieven met de daaraan verbonden zitplaatsen.

Ook wat de openbare bibliotheken betreft, worden heel wat drempels vastgesteld. Veel mensen in geldnood hebben een ouderwets beeld van de bibliotheek als plaats waar het stil moet zijn en waar alleen geleerde mensen komen. Dat de bibliotheek naast boeken ook andere diensten, zoals gratis internet, en veel praktische informatie biedt, is dikwijls niet geweten. De werking van het bibliotheekstelsel en de automatisering ervan schrikt bovendien af. Wat als het alarm afgaat? De angst om als dief bestempeld te worden, is groot. Voorts is het plaatsingssysteem niet altijd duidelijk en zijn de reglementen niet altijd even begrijpelijk.

SLOPEN VAN DE DREMPELS

Hoe kan Bib Muntpunt aantrekkelijk(er) gemaakt worden voor mensen in armoede?

“DIT EXTERN PROJECT MAAKTE DUIDELIJK DAT HET IDEE VAN EEN ‘OPEN HUIS’ MET EEN VEELHEID AAN KANSENGROEPEN GETOETST MOET WORDEN OM NOG MEER DREMPELS IN BEELD TE KUNNEN BRENGEN.”

Hoe kunnen drempels blijvend gesloopt worden? Begin maart 2009 sloot de HOB een overeenkomst met Cedes, een socialeducatieve organisatie die haar werking toespitst op mensen in armoede. Deze collaboratie drong zich op nadat eerdere pogingen tot samenwerking met Brusselse organisaties zoals het Brussels Platform Armoede en Groot Eiland slechts een gedeeltelijk succes kenden. Ging de HOB te aanbodgericht te werk? Werd er te weinig rekening gehouden met de (latente) vragen en behoeften van mensen in armoede? Kennen we hun behoeften eigenlijk? Waren we te voortvarend of te betuttelend? Kortom, er zijn talrijke manieren om de mislukkingen te verklaren.

In de samenwerkingsovereenkomst met Cedes werd van bij het begin geopteerd om een dubbel spoor te bewandelen. Enerzijds een leertraject op maat zodat Bib Muntpunt op een duurzame manier toegankelijk(er) werd voor kansarmen. Anderzijds werd een sociaalartistiek project opgestart om mensen in armoede te leiden naar Bib Muntpunt. Dit project hield de vinger aan de pols van de dagelijkse realiteit en gaf aan de interne bezinning meer diepgang.

In het eerste spoor werd in de dagelijkse werking van de bibliotheek gezocht naar werkwijzen die zorgden dat mensen in armoede uitgesloten werden. Alle personeelsleden werden mentaal voorbereid op het werken met mensen in geldnood. Het ontwikkelde van een laagdrempelige

organisatie is onmogelijk als niet alle neuzen in dezelfde richting wijzen en als het personeel geen voeling heeft met de betreffende problematiek. Daarom werd tijdens de vormings sessies de binnen- en buitenkant van de armoede toegelicht en werden ‘goede’ bibliotheekpraktijken aange-reikt.

Voorbeelden van good practices:

- het Delphi-project (o.m. toegepast in de bibliotheek van Middelkerke) als voorbeeld van een vraaggestuurde werking en een proactief informatiebeleid;
- Zandletters (bibliotheek Oostende), een project rond digitale geletterdheid waarbij op welbepaalde tijdstippen zeer laagdrempelig aan permanente coaching gedaan wordt voor ‘debutanten’ in sociale media;
- de Brugse poort (Gent) waar men ernaar streeft een open bibliotheek te zijn voor alle buurtbewoners; men richt zich expliciet naar een multicultureel publiek.
- de bibliotheek van Geel werd vernoemd naar haar toegankelijk en beeldend informatiebeleid en haar Opstapcollectie voor zowel jeugd als volwassenen.

Na deze kennismaking zijn er verschillende deelwerkgroepen gevormd rond beleid, infrastructuur, aanbod en collectie, communicatie, bedrijfs-cultuur en -initiatieven en inbedding in de lokale omgeving. Personeelsleden die betrokken waren bij diverse deelterreinen werden uitgenodigd om hieraan actief deel te nemen.

Alle vergaderingen kenden een identiek verloop. Op basis van een werkfiche werden deelnemers vooraf gevraagd om zich te bezinnen over de werking van de bibliotheek en om de zwakke en sterke punten ervan in kaart te brengen. De bedoeling van elke vergadering was te reflecteren over de drempels die mensen in armoede ervaren. Na discussie en toetsing op de haalbaarheid werden nieuwe drempelverlagende activiteiten gepland en maatregelen geformuleerd. Deze werden aangevuld met een inschatting van de personeelsinzet en andere materiële en financiële implicaties, en voorzien van een korte/middellange of lange termijnplanning.

NAAR MUNTPUNT ALS ‘OPEN HUIS’

Uit al deze vergaderingen werd een synthesedocument gedistilleerd, een soort eisenbundel om van Muntpunt een ‘open huis’ te maken. Tijdens een algemene personeelsvergadering werd het synthesedocument besproken. Ook een aantal nijpende problemen werden terug ter discussie gesteld. Kan een allesomvattend proactief overlastbeleid een oplossing bieden voor oneigenlijk bibliotheekgebruik? Kan de financiële drempel worden weggewerkt door een gedifferentieerd tarief voor doelgroepen? Op basis van wat en hoe? Wat met het Muntpuntcafé? Biedt uitbating via sociale economie een grotere garantie voor een ‘open huis’? Is een drempelloze organisatie een utopie? Hoe moet de naleving van ongeschreven regels in publieke ruimtes worden afgedwongen? Er blijven

nog vele vragen onopgelost, maar in elk geval is er goodwill geschapen om positieve oplossingen te zoeken.

Naarmate Muntpunt meer gestalte kreeg en vertaald werd in strategische en operationele doelstellingen, werd ook bovengenoemd synthesedocument hierin ingebed. Als voorbereiding op de concretisering van Muntpunt zijn Muntpuntwerkgroepen opgericht rond onder meer zakelijk beleid, collectie en aanbod, jongeren en inrichting. Elke werkgroep werd geleid door een coördinator waarmee de eisenbundel ‘open huis’ werd besproken. Iedere begeleider werd zo proceseigenaar gemaakt en zal op zijn terrein de ‘open huis’-gedachte verdedigen en nastreven. Dat is een zeer positieve evolutie die bovendien nog versterkt wordt door het feit dat één van de Muntpuntwerkgroepen zich specifiek richt tot kansengroepen. Het is aan deze groep om de geformuleerde eisen en wensen te toetsen aan de externe realiteit, om het ‘open huis’-concept nog verder te verfijnen en om feedback te geven over haar bevindingen wat betreft het beleid en de andere werkgroepen. Zo wordt de ‘open huis’-gedachte zowel horizontaal als vertikaal gestimuleerd voor de toekomstige Muntpuntwerking.

EEN EERSTE PRAKTIJKERVARING

Een eerste praktijktoetsing is in zekere zin al gebeurd tijdens de uitwerking van het tweede externe spoor van de overeenkomst met Cedes, namelijk het opzetten van een sociaalartistiek project

met de bewoners van het Klein Kasteeltje, het Brussels opvangcentrum voor asielzoekers van Fedasil. Samen met deze doelgroep werd een project rond een schrijftelier uitgewerkt onder leiding van Cedés. Mannen, vrouwen en kinderen drukten hun verlangens, gevoelens en herinneringen uit in briefvorm en kunstig bewerkte enveloppen. Deze 'Letters from Brussels' werden tentoongesteld in de bibliotheek. Van deze activiteit ging een grote impuls uit om de bewoners van het Klein Kasteeltje naar de bibliotheek te krijgen. Om de samenwerking met het Klein Kasteeltje niet op eenmalige, maar op structurele basis te laten verlopen, werden nog andere projecten opgezet zoals een workshop rond stiftgedichten en cursussen rond het gebruik van sociale media.

Tijdens gedichtendag 2012 werd zelfs een heus poëzieproject opgezet. De achterliggende gedachte bij dat alles is dat deze praktijkervaring een good practice oplevert voor omgaan met andere Brusselse kansengroepen. Het Klein Kasteeltje is misschien niet hét prototype van mensen in armoede, maar het multicultureel en meertalig karakter geeft wel een doorsnee van Brussel. Intern leidde het tot een bezinning over op welke wijze de Bib Muntpunt openstaat voor kansengroepen.

Het gesloten, onbekend en weinig transparant karakter van de bibliotheek en de geringe voorraad fictie en non-fictie in de moedertalen van de bewoners van het Klein Kasteeltje beletten een intensief gebruik van de bibliotheek en haar collecties.

De bibliotheekreglementen zijn voor hen ook niet altijd duidelijk en verstaanbaar. En dit zijn niet de enige obstakels. Het internetplatform met twintig internetpc's, gratis te gebruiken door bibliotheekleden, en de digitale krantendatabank Library PressDisplay, vormen wel een belangrijke meerwaarde. Het extern project maakte duidelijk dat het idee van een 'open huis' met een veelheid aan kansengroepen getoetst moet worden om nog meer drempels in beeld te kunnen brengen.

WAAR STAAN WE NU?

Er is een eisenbundel opgesteld voor het realiseren van een 'open huis'. Deze vereisten zijn geformaliseerd in visieteksten en in het beleidsplan Bib Muntpunt. Bovendien zijn ze meegenomen naar het niveau van de diverse

Muntpuntwerkgroepen die ieder voor zich ijveren voor de uitvoering ervan. Intern is er een sterke sensibilisering ontstaan en is men overtuigd van het belang van een 'open huis'. Er wordt, anders gezegd, op verschillende niveaus gewerkt aan het wegwerken van drempels.

Wat zal de toekomst brengen? Muntpunt biedt veel potentiële mogelijkheden voor kansengroepen. Gezien de spanwijdte van Muntpunt zeer groot is, zijn er meer gelegenheden om te voorzien in de behoeften van kansengroepen. De fundamenten van een 'open huis' zijn gelegd, maar er is nog een lange weg te gaan. Belangrijk is om operationele doelstellingen en acties te blijven ontwikkelen. ■

Brocade
library services®

CIPAL
Cipalstraat 1 | 2440 Geel | 014 576 211
info@cipal.be | www.cipal.be

Gestandaardiseerd beschrijven en publiceren van
Bibliotheekbestanden
Archiefbestanden (isad/isaar)
Museale collecties (onder meer spectrum)
Cultureel erfgoed

In samenwerking met Anet (Universiteit Antwerpen)

www.brocade.be

Bibliotheken | Documentatiecentra | Archieven | Musea